

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ*

Ömer ÖZDEMİR**

E-mail: omerodemir@harran.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8147-494X>

İrfan ERDOĞAN***

E-mail: irfanerdogan87@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2452-1252>

Citation/©: Özdemir, Ö. & Erdoğan, İ. (2021). Covid-19 pandemisi sürecinde İlahiyat fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki görüşleri. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 11-41.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.999869>

Öz

Covid-19 pandemi sürecinde, İlahiyat fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri ve karşılaştıkları problemleri ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, karma yöntem benimsenmiş olup, yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Araştırma evrenini 2020-2021 öğretim yılı Bahar döneminde Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan yaklaşık 1700 öğrenci oluştururken, araştırma örneklemini ise bu gruba temsilen 447 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşadıkları yerin, kullandıkları cihazın, internet bağlantı türü ve imkânlarının, uzaktan eğitime bakışlarını olumlu veya olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Araştırma sonucunda genel olarak katılımcılar, uzaktan

*

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğunu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Makale Yazımı / Writing up: ÖÖ (%50), İE (%50); Makale Gönderimi ve Revizyon: Submission and Revision: ÖÖ (%50), İE (%50).

Çıkar çatışması / Conflict of interest: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that they have no conflict of interest.

**

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı. (Sorumlu Yazar).

***

Arş. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı.

eğitimin; zamandan ve mekândan bağımsız olarak derslere katılabilmeye fırsat sunması, zamandan tasarruf sağlaması, ulaşım probleminin ortadan kalkması, ekonomik olması ve ders kayıtlarının tekrar izlenebilmesine imkân vermesi yönlerini olumlu görmektedir. Katılımcılar tarafından uzaktan eğitimin olumsuz görünen tarafları ise; internet bağlantısının kopması, elektrik kesintisi vb. sorunlar, derslerden yüz yüze eğitim kadar verim alınamaması, sınavların yüz yüze eğitime oranla daha zorlayıcı olması, öğrenci-hoca etkileşiminin sınırlı olması, uzaktan eğitimin sosyalleşme bakımından sınırlı olması, öğrenciyi pasif kılması, yeterince motive olamama olarak belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, İlahiyat fakültesi, Uzaktan eğitim, Pandemi, Covid-19.

THEOLOGY STUDENTS' VIEWS ON DISTANCE LEARNING IN THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS

Abstract

This study aims to reveal the views of theology students regarding distance education and the problems they encounter during the Covid-19 pandemic. The mixed method has been adopted and a convergent parallel design has been used. While the research population consists of approximately 1700 students studying at the Faculty of Theology of Harran University in the spring semester of the 2020-2021 academic year, the research sample consists of 447 students representing this group. Questionnaire was used as data collection tool. It has been observed that the kind of settlement where the participants live, the device that they use, the internet connection type and opportunities affect the views of participants on distance learning as positively or negatively. As a result of the research, the participants generally stated that distance education provides the opportunity to attend classes regardless of time and place, saves time, eliminates transportation problems, is economical and allows the course recordings to be watched again. The negative aspects of distance education by the participants are internet disconnection, power outage, etc., being inefficient of distance education as face-to-face education, being exams more challenging than face-to-face education, limited student-teacher interaction, limited socialization, making students passive, not being motivated enough.

Keywords: Religious education, Theology students, Distance education, Pandemic, Covid-19.

Giriş

Modern dünyada her alanda meydana gelen değişim ve yenilenme ihtiyacı, eğitim alanında da alternatifleri zorunlu kılmış ve insanları yeni eğitim sistemleri bulmaya zorlamıştır. Söz konusu arayışlardan biri de uzaktan eğitim olmuştur. Uzaktan eğitim

günümüz şartlarında ekonomik, fiziki, sosyal vb. etkenler göz önüne alındığında en cazip sistemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökçe, 2008, s. 1). Eğitici ve eğitilenin aynı ortamlarda bulunmak zorunda olmadığı, posta hizmetleri ve bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla yürütülen bir eğitim sistemi olan uzaktan eğitim günümüzde artık eğitimin vazgeçilemez unsuru haline gelmiştir (İşman, 2011, s. 1).

Önceleri mektup ile başlayan uzaktan eğitim uygulamaları zamanla radyo, televizyon, telefon ve bilgisayardan da yararlanarak sürdürülmüştür. Günümüzde ise, yukarıda sayılan araçların yanı sıra e-posta, bilgisayarlı konferans, internet vb. pek çok araçlardan uzaktan eğitimde faydalanılmaktadır. Bu araçlar vasıtasıyla eğitimciler ile öğrenciler arasında öğrenme ve öğretme ortamı sağlanabilmektedir (Kaya, 2002, s. 11).

Uzaktan eğitim uygulamalarının uzunca bir geçmişi olduğu kabul edilmektedir. Dünyada ilk uzaktan eğitim uygulamalarına göz atıldığında ilk defa mektupla eğitim uygulamasının İsveç'te 1728 yılında gerçekleştiği bilinmektedir. 20 Mart 1978 tarihi ise uzaktan eğitim için dönüm noktası kabul edilmektedir. Zira söz konusu tarihte Boston Gazetesi'nde mektupla "Steno Dersleri"nin uzaktan eğitim yoluyla verileceği ilan edilmiştir. Bu tarihten sonra dünyanın farklı yerlerinde farklı uygulamalarla birlikte uzaktan eğitim günümüze kadar devam edegelmiştir (Çoban, 2013, s. 2).

Ülkemizde ise uzaktan eğitim 1930'lu yıllarda İsmail Hakkı Baltacığlu'nun Yeni Adam dergisinin "Yeni Adam Mektepleri" adıyla özellikle çalışan, vakit darlığı çeken ya da bu derslerde hiç tecrübesi olmayanlar için daha rahat, ucuz ve kişiye özel şekilde okuyucularına mektuplaşma yoluyla Yabancı Dil, Resim, Felsefe, Pedagoji ve alt derslerini verdiği görülmektedir (Türkkan, 2008, ss. 33-34). 1930'lardan sonra uzaktan eğitime dair birtakım faaliyetler gerçekleşmesinin yanı sıra uzaktan eğitim çalışmaları ancak 1970'li yıllardan sonra orta eğitim düzeyinde başlamış, elde edilen birtakım tecrübelerle birlikte sınırlı düzeyde de olsa belli bir seviyede yol kat edilmiştir. 1980 sonrası Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin kurulmasıyla birlikte uzaktan eğitim uygulamalarına yükseköğretimde de yer verilmeye başlanmıştır. Bu tarihten sonra zamanla uzaktan eğitim ülkemizde ilk, orta yükseköğretim düzeyinde belli bir olgunluğa ulaşmış ve bünyesinde geniş sayıda öğrenci bulunduran bir eğitim sistemi haline gelmiştir. 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başından itibaren bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte uzaktan eğitim imkânları da hızla artmış ve bugün gelinen noktada ülkemizde uzaktan eğitim milyonları bulan öğrenci sayısı ile eğitimde önemli bir yer edinmiş durumdadır (Bozkurt, 2017, s. 85).

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak uzaktan eğitim gibi bazı değişimlerin hayatımıza girmesi belki de uzun bir zaman alabilecekken salgın, afet gibi beklenmedik şartların etkisi ile hayatımızın bir parçası haline gelmesi hız kazanabilmektedir (Altun, 2021, s. 2129). Günümüzde artık uzaktan eğitimi kaçınılmaz olarak eğitim sisteminin bir parçası haline getiren önemli bir olay da tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi olmuştur.

COVID-19, SARS-CoV-2 adı verilen yeni bir koronavirüsün neden olduğu hastalık olan Koronavirüs; solunum yolu enfeksiyonuna neden olabilen, solunum damlacıkları ile bulaşabilen bu hastalığın en yaygın belirtileri ateş, kuru öksürük ve halsizlik olarak açıklanmıştır (*Coronavirus disease (COVID-19)*, 2020). Dünyada ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde 2019 yılı Aralık ayının sonlarında ortaya çıkan ve çok kısa bir sürede dünyanın pek çok ülkesinde hızla yayılmaya başlayan Covid -19 salgını ülkemize de sıçramış ve ülkemizde ilk koronavirüs vakası 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür.

Covid-19, başta sağlık olmak üzere ekonomi, ulaşım, sosyal hayat, iş hayatı gibi hemen hemen hayatın her alanını derinden etkilemiş ve söz konusu alanlarda ciddi anlamda değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda eğitimde de dünya çapında ciddi bir değişim meydana gelmiştir. Covid-19 salgının hızla yayılması nedeniyle pek çok ülkede, salgının yayılımını kontrol altına alabilmek adına eğitim ve öğretim kurumları faaliyetlerine ara vermiştir. Dünya genelinde yaklaşık 1.58 milyar öğrenci (kayıtlı öğrencilerin %91.4'ü) için öğrenim faaliyetlerine belli bir süre ara verildikten sonra, ancak uzaktan eğitim imkânlarıyla faaliyetlerine devam edebilmişlerdir. (ILO, 2020). Ülkemizde de ilk koronavirüs vakasının tespiti ile birlikte YÖK tarafından 16 Mart 2020 tarihinden itibaren yükseköğretime eğitime üç hafta süreyle ara verildiği ilan edilmiştir (*Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Notu: 1*, 2020). Daha sonra alınan kararla tüm yükseköğretim kurumlarında uzaktan eğitime geçildiği kamuoyuna duyurulmuştur (*Basın Açıklaması - Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. M. Yekta Saraç*, 2020).

Covid-19 pandemisi öncesinde de yükseköğretimde uzaktan eğitim uygulamalarına daha fazla yer verilmesi planlanmasına rağmen, bu süreçte zorunlu olarak ve hızlı bir şekilde uygulamaya geçilmesi, genel olarak üniversiteler de dâhil olmak üzere eğitim kurumlarının teknik alt yapı vb. konularda belli ölçüde hazırlıksız yakalanmalarına neden olmuştur. Buna rağmen hızla alınan kararlarla birlikte çeşitli uzaktan eğitim platformları kullanılarak eğitim öğretim süreçleri kaldığı yerden aksamadan devam ettirilmeye çalışılmıştır.

1. Araştırmanın Problemi, Amacı ve Önemi

Uzaktan eğitim olgusu çok yeni olmamakla birlikte, Covid-19 süreciyle birlikte örgün eğitimin tamamının uzaktan eğitim yoluyla verilmesi uygulaması kaçınılmaz olmuştur. Bu süreçte elde edilen tecrübeler ve karşılaşılan problemlerin ortaya konulması, sonraki dönemlerde yapılacak iyileştirmelere ışık tutacaktır. 27.05.2020 tarihli YÖK Yürütme Kurulu kararının 6. maddesi c bendinde de ifade edildiği üzere birinci ve ikinci öğretim programlarındaki derslerin %40'ına kadar sadece uzaktan eğitim yoluyla verilmesi mümkün hale gelmiştir.

Covid-19 nedeniyle zorunlu olarak, hızlı ve yoğun bir şekilde hayatımıza giren uzaktan eğitim uygulamasının gelecek yıllarda örgün eğitimin kaçınılmaz bir parçası haline geleceği öngörülmektedir. Bu nedenle, online dersler ve online sınavlara ilişkin öğrencilerin görüşleri, uzaktan eğitimin kalitesi, sınırlılıkları, avantajlı ve dezavantajlı yönlerini tespit

etmek oldukça önemlidir. Öğrencilerden gelecek olan dönütlerle birlikte, karşılaşılan olumsuz durumların ortaya konulması, ileriki süreçlerde daha sağlıklı bir eğitim yapılabilmesinin önünü açması bakımından önemlidir. Dolayısıyla çalışmamızın bundan sonraki süreçlerde uzaktan eğitimin planlanması, düzenlenmesi ve uygulanmasına yönelik, ilgili kurum ve kuruluşların plan ve uygulamalarına rehberlik edecek bir takım somut veriler sunması bakımından da önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma, Covid-19 pandemi sürecinde yüksek din öğretimi gören Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışlarını ve karşılaştıkları problemleri tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. İlahiyat öğrencilerinin pandemi sürecinde, uzaktan eğitimin etkililiği ve verimliliği bağlamında görüşleri ve bu görüşleri ile ilişkili olan değişkenler nelerdir?
2. İlahiyat öğrencilerinin pandemi sürecinde, uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirmeye ilişkin görüşleri ve bu görüşleri ile ilişkili olan değişkenler nelerdir?
3. İlahiyat öğrencilerinin pandemi sürecinde, uzaktan eğitimde teknik alt yapı ve destek hizmetleri konusundaki görüşleri ve bu görüşleri ile ilişkili olan değişkenler nelerdir?
4. İlahiyat öğrencilerinin uzaktan eğitimin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin düşünceleri ve karşılaştıkları problemler nelerdir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde İlahiyat fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışlarını inceleyen bu çalışmada karma yöntem benimsenmiş olup, yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Yakınsayan paralel desenin amacı hem nicel hem de nitel verileri eş zamanlı olarak toplamak, birleştirmek ve araştırma problemini anlamak için elde edilen sonuçları kullanmaktır. Bu desende araştırmacı, hem nicel hem de nitel veri toplar, her iki veri setini ayrı ayrı analiz eder, her iki veri setinden gelen sonuçları mukayese eder ve birbirini destekleyip desteklemediğini ya da çelişip çelişmediğini yorumlar (Creswell, 2012, s. 540).

2.2. Evren ve Örneklem

Çalışma evrenini, 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Bahar döneminde Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans öğrenimi gören yaklaşık 1700 öğrenci oluşturmaktadır olup, bu grubu temsilen 477 öğrenci örneklemi oluşturmaktadır. Çalışmaya Hazırlık, 1. sınıf, 2. sınıf,

3. sınıf ve 4. sınıfta öğrenim gören öğrenciler katılmıştır. Çalışma grubunun seçilmesinde kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kota örnekleme yönteminde, araştırmacı her tabakanın evrendeki oranına göre örnekleme yer almasını sağlamak üzere her tabaka için bir kota koyar (Balcı, 2010, s. 97). Çalışmamızda sınıf ve cinsiyet değişkenleri dikkate alınarak kota konulmuştur. Bu sayede araştırma evrenindeki cinsiyete göre dağılım ile sınıf düzeylerine göre dağılım çalışma grubuna yansımış ve örneklemin temsil ediciliği sağlanmaya çalışılmıştır. Örneklemin demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişken	Grup	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kız	357	79,9
	Erkek	90	20,1
Sınıf	Hazırlık	88	19,7
	1. Sınıf	89	19,9
	2. Sınıf	87	19,5
	3. Sınıf	93	20,8
	4. Sınıf	90	20,1
Yaşadığı Yer	Köy	91	20,4
	İlçe	115	25,7
	İl	66	14,8
	Büyükşehir	175	39,1
Kullanılan Cihaz	Telefon	403	90,2
	Tablet veya Bilgisayar	44	9,8
Bağlantı Türü	Sabit	174	38,9
	Mobil veya Taşınabilir (VINN vb.)	273	61,1
	Toplam	447	100,0

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket formu, nicel boyutta likert tipi sorulardan, nitel boyutta açık uçlu sorulardan oluşmuştur. Uzaktan eğitim konusunda öğrencilerin görüşlerini almak üzere 21 tane ifade hazırlanmış, ölçme aracının geçerliliğini temin etmek üzere uzman görüşü alındıktan sonra ifade sayısı 14’e düşürülmüştür. Her bir öğrencinin bu ifadelere katılma durumlarını gösteren “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” seçeneklerinden birini işaretleyerek cevap vermesi istenmiştir. Araştırmanın nitel boyutuyla ilgili olarak ise “Uzaktan eğitimin olumlu ve yararlı bulduğunuz yönleri nelerdir?”

Yazınız.”, “Uzaktan eğitimin olumsuz ve problemlili bulduğunuz yönleri nelerdir? Yazınız.” şeklinde iki adet açık uçlu soru sorularak uzaktan eğitimin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin öğrenci görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

Anketin güvenilirliğine ilişkin olarak, likert tipindeki 14 maddenin Cronbachs' Alpha değeri .846 olarak bulunmuştur. Hesaplanan güvenilirlik katsayısının .70 ve daha üzeri olması güvenilirlik için genel olarak yeterli görülmektedir (Büyükoztürk, 2012, s. 171).

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için öncelikle, etik kurul izni için başvuruda bulunmuş ve Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'nun 20.05.2021 tarih ve 31970 sayı numaralı izni ile veri toplanmasına başlanmıştır. Yüz yüze eğitimin devam etmemesi nedeniyle verilerin toplanmasında online form kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen nicel verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programından yararlanılmıştır. Frekans ve yüzde gibi betimsel analizlerin yanı sıra cevapların dağılımını incelemek üzere Tek Örneklem Ki Kare Testi uygulanmıştır. Tek Örneklem Ki Kare Testinde anlamlı fark bulunması durumunda ayrıca etki büyüklüğüne bakılmıştır. Cohen'e göre etki büyüklüğü 0.1 ise *küçük etki büyüklüğü*, 0.3 ise *orta etki büyüklüğü*, 0.5 ise *büyük etki büyüklüğü* olarak yorumlanmaktadır (Cohen, 1988, ss. 79-81). Öte yandan bağımsız değişkenlerin öğrenci görüşleri ile ilişkisini incelemek üzere İki Değişken İçin Ki Kare Testi uygulanmıştır. İki Değişken İçin Ki Kare Testinde değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü incelemek üzere, serbestlik derecesinin 1 olduğu durumlarda Φ (Phi) sayısı, bunun dışındaki durumlarda Cramer's V katsayısı dikkate alınmaktadır (Pallant, 2007, s. 217). Ancak çalışmamızda serbestlik derecesi 1 olan bir durum söz konusu olmadığı için testlerin tümünde Cramer's V katsayısı dikkate alınmıştır. Kategori sayısının 2x2'den büyük olması durumunda, etki büyüklüğü yorumlanırken kısmen farklı bir kriter uygulanmaktadır. Buna göre hangi kriterin kullanılacağı konusunda kategori sayıları dikkate alınır. İki kategori için *küçük etki*: 0.1, *orta etki*: 0.3, *büyük etki*: 0.5; üç kategori için *küçük etki*: 0.07, *orta etki*: 0.21, *büyük etki*: 0.35; dört ve üzeri kategori için *küçük etki*: 0.06, *orta etki*: 0.17, *büyük etki*: 0.29 şeklindeki aralıklar dikkate alınır (Gravetter & Wallnau, 2017, ss. 585-586; Pallant, 2007, s. 217). Ki Kare testine göre anlamlı farklılığın söz konusu olduğu durumlarda, bu farklılığın kaynağını tespit etmek için post hoc testi yapılmıştır (Beasley & Schumacker, 1995, ss. 79-93). Post hoc testinde, anlamlılık düzeyinin tespitinde *Tip I hata oranını* kontrol etmek için Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır (Bk. Field, 2009, s. 782; Pallant, 2007, s. 228). İki Değişken İçin Ki Kare Testinde, beklenen değer 5'in altında olan kategori sayısı, toplam kategori sayısının %20'sini aşmamalıdır (Büyükoztürk, 2012, s. 145). Bu varsayımın karşılanmadığı durumlarda yorumlar çarpaz tablo üzerinden frekans ve yüzdeler kullanılarak yapılmıştır (Bk. Pallant, 2007, s. 217).

Nitel verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yapılırken, bulguları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlemek üzere birbirine benzeyen

veriler, kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve bunlar yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 242). Verilerin kodlamasının yapılması, tanımlayıcı temaların ortaya çıkarılması, verinin görselleştirilmesi ve raporlamasında nitel veri analiz yazılımı NVIVO 10 kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, 'öğretimin etkililiği ve verimliliği', 'ölçme ve değerlendirme', 'teknik altyapı ve destek hizmetleri' başlıkları altında ele alınarak yorumlanmıştır.

3.1. Öğretimin Etkililiği ve Verimliliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

"Uzaktan eğitimin yüz yüze kadar etkili olduğunu düşünüyorum." ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Uzaktan eğitimin örgün eğitim (yüz yüze) kadar etkili olduğunu düşünüyorum

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	244	54.6
Katılmıyorum	83	18.6
Kararsızım	35	7.8
Katılıyorum	51	11.4
Kesinlikle Katılıyorum	34	7.6
Toplam	447	100.0

Tablo 2'ye göre katılımcıların %54,6'sı "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verirken %18,6'sı "katılmıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir. "Kararsızım" cevabını verenler, katılımcıların %7,8'ini oluşturmaktadır. Katılımcıların %11,4'ü "katılıyorum" cevabını verirken %7,6'sı da "kesinlikle katılıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşlerinin dağılımda anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=351.740$, $p<.05$]. "Kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenlerin sayısı oldukça yüksektir. Fakat etki büyüklüğüne bakıldığında, küçük boyutlu bir etkinin söz konusu olduğu söylenebilir (Etki Büyüklüğü=0.20).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, uzaktan eğitimin etkililiğine ilişkin katılımcı görüşleri ile sınıf [$\chi^2(16, n= 447)=38.705$, $p<.05$, $V=.147$] ve bağlantı türü [$\chi^2(4, n=447)=13.064$, $p<.05$, $V=.171$] arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu anlamlı farklılığa ilişkin etki büyüklüğünün her iki değişken için de küçük olduğu görülmektedir. Post hoc test sonucuna göre "kesinlikle katılmıyorum" cevabını veren 4. sınıf öğrenci sayısının ($n=31$) beklenen değerden ($n=49.1$) daha düşük olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($p<.002$). Buna göre 4. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitimin etkililiğine ilişkin görüşlerinin görece olarak diğer sınıflardan daha olumlu olduğu söylenebilir. Bağlantı türü sabit internet olup "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenlerin

sayısı (n=77) beklenen değerden (n=95) küçük olup, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($p<.002$). Diğer taraftan bağlantı türü mobil/taşınabilir internet olan katılımcılardan “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısının (n=167) beklenen değerden (n=149) yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<.005$). Buna göre sabit internet kullananlar, uzaktan eğitimin etkililiği konusunda daha olumlu görüşe sahiptirler. Cinsiyet, yaşadıkları yer ve cihaz türü şeklindeki diğer bağımsız değişkenler bakımından anlamlı farklılık gözlenmemiştir.

“Uzaktan eğitimi yer ve zaman esnekliği bakımından olumlu buluyorum” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Uzaktan eğitimi yer ve zaman esnekliği bakımından olumlu buluyorum

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	130	29.1
Katılmıyorum	72	16.1
Kararsızım	39	8.7
Katılıyorum	128	28.6
Kesinlikle Katılıyorum	78	17.4
Toplam	447	100.0

Tablo 3’e göre katılımcıların %29,1’i “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %16,1’i “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %8,7’sini oluşturmaktadır. Katılımcıların %28,6’sı “katılıyorum” cevabını verirken %17,4’ü de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=68.360$, $p<.05$]. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.04).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, uzaktan eğitimin yer ve zaman esnekliği sağlamlası hususundaki görüşleri ile cinsiyet [$\chi^2(4, n=447)=12.117$, $p<.05$, $V=.165$], sınıf [$\chi^2(16, n=447)=57.019$, $p<.05$, $V=.179$], cihaz [$\chi^2(4, n=447)=10.670$, $p<.05$, $V=.154$] ve bağlantı türü [$\chi^2(4, n=447)=25.056$, $p<.05$, $V=.237$] değişkenleri bakımından anlamlı farklılık görülmüştür. Bu anlamlı farkların cinsiyetin, cihaz türünün ve bağlantı türünün küçük, sınıfın ise orta düzeyde etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. Post hoc testi sonucuna göre “kesinlikle katılmıyorum” cevabını veren kız öğrencilerin sayısının (n=117) beklenen değerden (n=103.8) yüksek, aynı cevabı veren erkek öğrencilerin sayısının (n=13) ise beklenen değerden (n=26.2) düşük olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir ($p<.005$). Buna göre kız öğrenciler beklenenden daha olumsuz görüşe sahipken, erkek öğrencilerin beklenenden daha olumlu görüşe sahip oldukları söylenebilir. Hazırlık sınıfı öğrencilerinden “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=5) beklenen değerden (n=15.4) düşük, 4. sınıftan

aynı cevabı verenlerin sayısı (n=28) beklenenden (n=15.7) yüksek ve bu fark anlamlı bulunmuştur (p<.002). 4. sınıf öğrencilerinden “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=13) da beklenen değerden (n=26.2) düşük olup, bu fark istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir (p<.002). Buna göre 4. sınıf öğrencileri uzaktan eğitimi yer ve zaman esnekliği bakımından beklenenden daha yararlı bulurken, Hazırlık sınıfı öğrencileri bu konuda beklenenden daha olumsuz görüşe sahiptir. Bonferroni düzeltmesi sonrası esas alınan p değerine (.005) göre, cihaz türü değişkeni bakımından beklenen değerler ile gözlenen değerler arasında anlamlı fark bulunmamıştır (p<.002). Bağlantı türü değişkeni dikkate alındığında, “kesinlikle katılmıyorum” cevabını veren sabit internet kullanıcılarının sayısı (n=30) beklenen değerden (n=50.6) düşük, mobil/taşınabilir internet kullanıcılarının sayısı (n=100) ise beklenenden (n=79.4) yüksek olup, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark bulunmuştur (p<.005). Buna göre sabit internet kullanıcıları beklenenden daha olumlu, mobil/taşınabilir internet kullanıcıları beklenenden daha olumsuz görüşe sahiptir. Katılımcıların yaşadıkları yerin ise uzaktan eğitimin yer ve zaman esnekliği sağlama konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitim yüze yüze eğitime oranla öğrenciyi daha pasif kılmaktadır.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4. Uzaktan eğitim yüze yüze eğitime oranla öğrenciyi daha pasif kılmaktadır

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	43	9,6
Katılmıyorum	54	12,1
Kararsızım	30	6,7
Katılıyorum	124	27,7
Kesinlikle Katılıyorum	196	43,8
Toplam	447	100,0

Tablo 4’e göre katılımcıların %9,6’sı “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %12,1’i “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %6,7’sini oluşturmaktadır. Katılımcıların %27,7’si “katılıyorum” cevabını verirken %43,8’si de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=218.067$, p<.05]. “Kesinlikle katılıyorum” cevabını verenler ile “katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı oldukça fazladır. Fakat etki büyüklüğüne bakıldığında, küçük bir boyutlu bir etkinin söz konusu olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.12).

Katılımcıların, uzaktan eğitimin yüze yüze eğitime oranla öğrenciyi daha pasif kılmadığına dair görüşleri ile cinsiyet, sınıf düzeyi, yaşadıkları yer, uzaktan eğitime katıldıkları cihaz ve internet bağlantı türü arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için

yapılan İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, söz konusu bağımsız değişkenler bakımından herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır.

“Uzaktan eğitim anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5. Uzaktan eğitim anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlamaktadır

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	208	46,5
Katılmıyorum	123	27,5
Kararsızım	51	11,4
Katılıyorum	46	10,3
Kesinlikle Katılıyorum	19	4,3
Toplam	447	100,0

Tablo 5’e göre katılımcıların %46,5’i “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %27,5’i katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %11,4’ünü oluşturmaktadır. Katılımcıların %10,3’ü “katılıyorum” cevabını verirken %4,3’ü de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}= 262,966$, $p<.05$]. “Kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenler ile “katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı oldukça fazladır. Fakat etki büyüklüğüne bakıldığında, küçük boyutlu bir etkinin söz konusu olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.15).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, uzaktan eğitimin anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlaması hususundaki görüşleri ile sınıf [$\chi^2(16, n=447)=40.972$, $p<.05$, $V=.151$], cihaz [$\chi^2(4, n=447)=12.424$, $p<.05$, $V=.167$] ve bağlantı türü [$\chi^2(4, n=447)=14.523$, $p<.05$, $V=.180$] değişkenleri arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Bu anlamlı farkların oluşmasında sınıfın, cihaz türünün ve bağlantı türünün küçük etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. “Kesinlikle katılmıyorum” cevabını veren 4. sınıf öğrencilerinin sayısı ($n=27$) beklenen değerden ($n=41.9$) düşük ve istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<.002$). Buna göre 4. sınıf öğrencilerinin uzaktan eğitimin kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi sağlaması konusunda beklenenden daha olumlu görüşe sahip olduğu söylenebilir. Cihaz türü ve bağlantı türü değişkenlerinde, Bonferroni düzeltmesi sonrası ortaya çıkan p değeri (.005) dikkate alındığında anlamlı düzeyde farklılık gözlenmemiştir. Katılımcıların cinsiyetlerinin ve yaşadıkları yerin uzaktan eğitimin anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlama konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitim bireysel (kendi hızında ve kendine uygun biçimde) öğrenmeye uygundur.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Uzaktan eğitim bireysel (kendi hızında ve kendine uygun biçimde) öğrenmeye uygundur

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	116	26,0
Katılmıyorum	96	21,5
Kararsızım	68	15,2
Katılıyorum	120	26,8
Kesinlikle Katılıyorum	47	10,5
Toplam	447	100,0

Tablo 6’ya göre katılımcıların %26’sı “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %21,5’i “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %15,2’sini oluşturmaktadır. Katılımcıların %26,8’i “katılıyorum” cevabını verirken %10,5’i de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}= 44,107, p<.05$]. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.02).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, sınıf [$\chi^2(16, n=447)=37.475, p<.05, V=.145$] ve bağlantı türü [$\chi^2(16, n=447)=28.326, p<.05, V=.252$] değişkenlerinin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür. Bu anlamlı farklılığa ilişkin her iki değişkenin etki büyüklüğünün küçük olduğu görülmektedir. Sınıf değişkeni için post hoc testinde Bonferroni düzeltmesi sonrası ortaya çıkan p değerine (.002) göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Sabit internet üzerinden bağlanıp “katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=24) beklenen değerden (n=37.) düşük, mobil/taşınabilir internet ile bağlananlardan “katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısının (n=72) beklenen değerden (n=58.6) yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür (p<.005). “Katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” cevabını veren sabit internet kullanıcılarının sayıları (n= 62, 28) beklenen değerlerden (n=46.7, 13.8) yüksek iken, bu cevapları veren mobil/taşınabilir internet kullanıcılarının sayıları (n=58, 19) beklenen değerlerden (n=73.3, 28.7) düşük ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur (p<.005). Buna göre sabit internet kullanıcıları, uzaktan eğitimin bireysel öğrenmeye uygun olduğuna dair beklenenden daha olumlu görüşe sahip iken, mobil/taşınabilir internet kullanıcılarının beklenenden daha olumsuz görüşe sahip oldukları söylenebilir. Katılımcıların cinsiyetlerinin, yaşadıkları yerin ve kullandıkları cihazın, uzaktan eğitimin bireysel öğrenmeye uygunluğu konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitim öğrenci-hoca ve öğrenci-öğrenci etkileşimi sağlamada yeterlidir.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Uzaktan eğitim öğrenci-hoca ve öğrenci-öğrenci etkileşimi sağlamada yeterlidir

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	219	49,0
Katılmıyorum	129	28,9
Kararsızım	24	5,4
Katılıyorum	55	12,3
Kesinlikle Katılıyorum	20	4,5
Toplam	447	100,0

Tablo 7’ye göre katılımcıların %19’u “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %28,9’u katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %5,4’ünü oluşturmaktadır. Katılımcıların %12,3’ü “katılıyorum” cevabını verirken %4,5’i de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2(4)= 320,371, p<.05$]. “Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı oldukça fazladır. Fakat etki büyüklüğüne bakıldığında, küçük bir boyutlu bir etkinin söz konusu olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.18).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, cinsiyet [$\chi^2(4, n= 447)=13.074, p<.05, V=.171$], sınıf [$\chi^2(16, n= 447)=33.179, p<.05, V=.136$] ve bağlantı türü [$\chi^2(4, n= 447)=9.919, p<.05, V=.149$] değişkenlerinin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür. “Kesinlikle katılmıyorum” cevabını veren kız öğrencilerin sayısı (n=187) beklenen değerden (n=174.9) yüksek, aynı cevabı veren erkek öğrencilerin sayısı (n=32) ise beklenen değerden (n=44.1) düşük olup bu farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<.005). Buna göre kız öğrenciler, uzaktan eğitimin etkileşim sağlamada yeterli olduğu konusunda beklenenden daha olumsuz görüşe sahip iken, erkek öğrencilerin beklenenden daha olumlu görüşe sahip oldukları söylenebilir. Fakat ‘beklenen değer’in 5’ten büyük olduğu hücre sayısı %20’nin üzerinde olmaması’ şeklindeki varsayım sınıf değişkeni için karşılanmadığından çarpaz tablodaki frekans ve yüzde değerlerine göre yorum yapılması doğru olacaktır. Buna göre sınıf düzeyi arttıkça uzaktan eğitimin öğrenci-hoca ve öğrenci-öğrenci etkileşimi sağlamada yeterli olduğu düşüncesi düzenli bir şekilde artmaktadır. Örneğin Hazırlık sınıfı okuyan katılımcıların %85.2’si uzaktan eğitimi etkileşim sağlamada yetersiz görürken, 4. sınıfların %62.2’si uzaktan eğitimi etkileşim sağlamada yetersiz görmektedir. Genel olarak tüm sınıf düzeylerinde olumsuz görüş bildirenlerin oranı daha fazla olmakla birlikte, fakültede öğrenim görmeye daha önceki yıllarda başlamış olanlar yani üst sınıflar, geçmiş yıllarda daha fazla süre yüz yüze eğitim gördüğü için, hem diğer öğrencilerle hem de hocalarla tanışıklıkları daha fazla olması nedeniyle uzaktan eğitimin etkileşim konusundaki sınırlılığından daha az etkilenmiş olmalarına bağlı olarak daha olumlu görüş bildirmiş

olmaları mümkündür. Bağlantı türü ile ilgili yapılan post hoc testinde, Bonferroni düzeltilmesi sonrası ortaya çıkan p değeri (.005) dikkate alındığında anlamlı farklılık tespit edilememiştir. İki değişken için ki kare testine göre, katılımcıların yaşadıkları yerin ve kullandıkları cihazın ise uzaktan eğitimin öğrenci-hoca ve öğrenci-öğrenci etkileşimi sağlanması hususundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitimde, öğretim materyallerine (ders kitabı, ders sunumu, kaynak, makale vb.) ulaşmakta sorun YAŞAMIYORUM.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Uzaktan eğitimde, öğretim materyallerine (ders kitabı, ders sunumu, kaynak, makale vb.) ulaşmakta sorun YAŞAMIYORUM

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	112	25,1
Katılmıyorum	91	20,4
Kararsızım	32	7,2
Katılıyorum	146	32,7
Kesinlikle Katılıyorum	66	14,8
Toplam	447	100,0

Tablo 8’e göre katılımcıların %25,1’i “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %20,4’ü “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %7,2’sini oluşturmaktadır. Katılımcıların %32,7’si “katılıyorum” cevabını verirken %14,8’i de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=84,555$, $p<.05$]. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.05).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, uzaktan eğitimde, öğretim materyallerine ulaşmakta sorun yaşama hususundaki görüşleri ile sınıf [$\chi^2(16, n=447)=36.483$, $p<.05$, $V=.143$], yaşadığı yer [$\chi^2(12, n=447)=24.059$, $p<.05$, $V=.134$], cihaz [$\chi^2(4, n=447)=14.319$, $p<.05$, $V=.179$] ve bağlantı türü [$\chi^2(4, n=447)=36.546$, $p<.05$, $V=.286$] değişkenleri bakımından anlamlı farklılık görülmüştür. Bu anlamlı farkların sınıfın, yaşadığı yerin, cihaz türünün ve bağlantı türünün küçük etki büyüklüklerine sahip olduğu görülmektedir. Bonferroni düzeltilmesi sonrası ortaya çıkan p değerleri (.005, .002) dikkate alındığında, sınıf, yaşadıkları yer ve cihaz türü değişkenlerine göre gözlenen değerler ve beklenen değerler arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Sabit internet ile bağlanan katılımcılardan “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=24) beklenen değerden (n=43.6) düşük iken, mobil/taşınabilir internet ile bağlananlardan aynı cevabı verenlerin sayısı (n=88) beklenen değerden (n=68.4) yüksek olup her iki durumdaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur ($p<.005$). Öte yandan sabit internet ile bağlanan katılımcılardan “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=41)

beklenen değerden (n=25.7) yüksek iken, mobil/taşınabilir internet ile bağlananlardan aynı cevabı verenlerin sayısı (n=25) da beklenen değerden (n=40.3) düşük olup her iki durumdaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur (p<.005). Buna göre sabit internet kullanıcısı katılımcıların öğretim materyallerine erişimi konusunda beklenenden daha az sorun yaşarken; mobil/taşınabilir internet kullanıcısı katılımcılarının öğretim materyallerine erişim konusunda beklenenden daha fazla sorun yaşadıkları söylenebilir. İki değişkenli ki kare testi sonucuna göre, katılımcıların cinsiyetlerinin ise uzaktan eğitimde, öğretim materyallerine ulaşmakta sorun yaşama konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitim, önümüzdeki süreçlerde artık eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olmalıdır.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. Uzaktan eğitim, önümüzdeki süreçlerde artık eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olmalıdır

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	208	46,5
Katılmıyorum	73	16,3
Kararsızım	64	14,3
Katılıyorum	52	11,6
Kesinlikle Katılıyorum	50	11,2
Toplam	447	100,0

Tablo 9’a göre katılımcıların %46,5’i “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %16,3’ü “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %14,3’ünü oluşturmaktadır. Katılımcıların %11,6’sı “katılıyorum” cevabını verirken %11,2’si de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=200,573$, p<.05]. “Kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısının, dikkat çekici şekilde fazla olduğu görülmektedir. Fakat etki büyüklüğüne bakıldığında, küçük bir boyutlu bir etkinin söz konusu olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.11).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, sınıf değişkeninin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür. [$\chi^2(16, n= 447)=35.829$, p<.05, V=.142]. Bu anlamlı farklılığa ilişkin etki büyüklüğünün küçük olduğu görülmektedir. Bu farklılığın kaynağına bakıldığında, “kesinlikle katılmıyorum” cevabını veren 4. sınıf öğrencilerinin sayısının (n=25) beklenen değerden (n=41.9) düşük ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (p<.002). Buna göre 4. sınıf öğrencilerinin önümüzdeki süreçlerde uzaktan eğitimin, eğitimin ayrılmaz bir parçası olacağı düşüncesine beklenenden daha fazla katıldıkları söylenebilir. Katılımcıların cinsiyetlerinin, yaşadıkları yerin, kullandıkları cihazın ve bağlantı

türlerinin uzaktan eğitimin, önümüzdeki süreçlerde artık eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olup olmaması konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitimde telefon, tablet, bilgisayar, internet ve teknik altyapı konusunda kısıtlı imkânların olması nedeniyle dersleri takip etmekte güçlük yaşıyorum.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10. Uzaktan eğitimde telefon, tablet, bilgisayar, internet ve teknik altyapı konusunda kısıtlı imkânların olması nedeniyle dersleri takip etmekte güçlük yaşıyorum

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	41	9,2
Katılmıyorum	97	21,7
Kararsızım	24	5,4
Katılıyorum	115	25,7
Kesinlikle Katılıyorum	170	38,0
Toplam	447	100,0

Tablo 10’a göre katılımcıların %9,2’si “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %21,7’si “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %5,4’ünü oluşturmaktadır. Katılımcıların %25,7’si “katılıyorum” cevabını verirken %38’i de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=154,689$, $p<.05$]. “Kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı daha fazladır. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.09).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, uzaktan eğitimde telefon, tablet, bilgisayar, internet ve teknik altyapı konusunda kısıtlı imkânların olması nedeniyle dersleri takip etmekte güçlük yaşayıp yaşamamaları hususundaki görüşleri ile sınıf [$\chi^2(16, n=447)=45.069$, $p<.05$, $V=.159$], yaşadığı yer [$\chi^2(12, n=447)=38.080$, $p<.05$, $V=.169$], cihaz [$\chi^2(4, n=447)=42.284$, $p<.05$, $V=.308$] ve bağlantı türü [$\chi^2(4, n=447)=52.130$, $p<.05$, $V=.342$] değişkenleri arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Bu anlamlı farkların, sınıfın ve yaşadığın yerin küçük; cihaz türü ve bağlantı türünün ise orta derecede etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. Sınıf değişkeninin görüş farklılıklarındaki yerini incelediğimizde, “katılmıyorum” cevabını veren 4. sınıf öğrencilerinin sayısının ($n=33$) beklenen değerden ($n=19.5$) yüksek; “kesinlikle katılıyorum” cevabını veren 4. sınıf öğrencilerinin sayısının ($n=17$) beklenen değerden ($n=34.2$) düşük olup her iki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<.002$). Buna göre, 4. sınıf öğrencilerin kısıtlı imkânlar nedeniyle dersleri takip etmekte, beklenenden daha az zorlandıkları söylenebilir. Yaşadıkları yer değişkeni bakımından cevapları incelediğimizde, köyde yaşayan öğrencilerden “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı ($n=53$) beklenen

değerden (n=34.6) yüksek, büyükşehirde yaşayanlardan aynı cevabı verenlerin sayısı (n=49) beklenen değerden (n=66.6) düşük olup, bu farklar istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur ($p<.005$). Bu bulguya göre, köyde yaşayanların kısıtlı imkânlar nedeniyle dersleri takip etmede beklenenden daha fazla güçlük yaşarken, büyükşehirde yaşayanların beklenenden daha az güçlük yaşamakta oldukları söylenebilir. Uzaktan eğitime bağlanmada kullandıkları cihazın görüşlerindeki etkisine baktığımızda, telefon ile uzaktan eğitime bağlanan katılımcılardan “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=28) beklenen değerden (n=37) düşük, aynı grupta “katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=79) beklenen değerden (n=87.5) yine düşük iken; aynı gruptaki katılımcılardan “katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=112) beklenen değerden (n=103.7) yüksek, “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=162) beklenen değerden (n=153.3) yüksek ve tüm bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p<.005$). Diğer taraftan bilgisayar veya tablet ile uzaktan eğitime bağlanan katılımcılardan “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=13) beklenen değerden (n=4) yüksek, aynı grupta “katılmıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=18) beklenen değerden (n=9.5) yine yüksek iken; aynı gruptaki katılımcılardan “katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=3) beklenen değerden (n=11.3) düşük, “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=8) beklenen değerden (n=16.7) düşük ve tüm bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p<.005$). Bu bulgulara göre uzaktan eğitime telefon ile bağlananların kısıtlı imkânlar nedeniyle derslere katılımı yaşadıkları güçlüğü beklenenden fazla iken, bilgisayar veya tablet ile uzaktan eğitime bağlanan öğrencilerin yaşadıkları güçlüğü beklenenden daha az olduğu söylenebilir. Son olarak bağlantı türünün bu konuda ortaya çıkardığı farklılığı incelediğimizde, sabit internet kullanıcılarından “katılıyorum” cevabını verenlerin sayısının (n=60) beklenen değerden (n=38.7) yüksek, “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısının (n=36) beklenen değerden (n=66.2) düşük olduğu görülmüştür. Diğer taraftan mobil/taşınabilir internet kullanıcılarından “katılıyorum” cevabını verenlerin sayısının (n=36) beklenen değerden (n=59.2) düşük, “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısının (n=134) beklenen değerden (n=103.8) yüksek olduğu görülmüştür. Bağlantı türüne bağlı olarak ortaya çıkan bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<.005$). Buna göre uzaktan eğitime sabit internet üzerinden bağlananların kısıtlı imkânlar nedeniyle derslere katılımı yaşadıkları güçlüğü beklenenden daha az iken, mobil/taşınabilir internet üzerinden uzaktan eğitime bağlanan öğrencilerin yaşadıkları güçlüğü beklenenden daha fazla olduğu söylenebilir. Katılımcıların cinsiyetlerinin ise uzaktan eğitimde telefon, tablet, bilgisayar, internet ve teknik altyapı konusunda kısıtlı imkânlarının olması nedeniyle dersleri takip etmekte güçlük yaşayıp yaşamamaları konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

3.2. Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Uzaktan eğitimde, süreyi yetiştirme, bağlantı kopması, teknik aksaklıklar vb. muhtemel problemler yaşayabilme korkusuyla sınavlarda gergin oluyorum.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 11’de gösterilmektedir.

Tablo 11. Uzaktan eğitimde, süreyi yetiştirme, bağlantı kopması, teknik aksaklıklar vb. muhtemel problemler yaşayabilme korkusuyla sınavlarda gergin oluyorum.

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	21	4,7
Katılmıyorum	23	5,1
Kararsızım	14	3,1
Katılıyorum	93	20,8
Kesinlikle Katılıyorum	296	66,2
Toplam	447	100,0

Tablo 11’e göre katılımcıların %4,7’si “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %5,1’i “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %3,1’ini oluşturmaktadır. Katılımcıların %20,8’i “katılıyorum” cevabını verirken %66,2’si de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2(4)=642,832$, $p<.05$]. “Kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı oldukça fazladır. Söz konusu farkın orta düzeyde etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.36).

İki Değişken İçin İki Yönlü Ki Kare Testi’nde, cinsiyet değişkeninin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür [$\chi^2(4, n= 447)=23.777$, $p<.05$, $V=.231$]. Ancak ‘beklenen değer’in 5’ten büyük olduğu hücre sayısı %20’nin üzerinde olmaması’ şeklindeki varsayımı karşılanmadığı için frekans ve yüzde değerlerine göre yorumlamak mümkündür. Buna göre erkek öğrencilerin %75.6’sı gergin olduklarını belirtirken, kız öğrencilerin %89.9’u gergin olduklarını belirtmişlerdir. Bu bulguya göre kız öğrencilerin uzaktan eğitimde, süreyi yetiştirme, bağlantı kopması, teknik aksaklıklar vb. muhtemel problemler yaşayabilme konusunda daha fazla korku yaşadıkları söylenebilir. Katılımcıların sınıflarının, yaşadıkları yerin, kullandıkların cihazın ve bağlantı türlerinin uzaktan eğitimde, süreyi yetiştirme, bağlantı kopması, teknik aksaklıklar vb. muhtemel problemler yaşayabilme korkusuyla sınavlarda gergin olmaları konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitimde sınav sorularının ölçme ve değerlendirme bakımından uygun ve nitelikli olduğunu düşünüyorum.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 12’de gösterilmektedir.

Tablo 12. Uzaktan eğitimde sınav sorularının ölçme ve değerlendirme bakımından uygun ve nitelikli olduğunu düşünüyorum

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	96	21,5
Katılmıyorum	94	21,0
Kararsızım	87	19,5
Katılıyorum	123	27,5
Kesinlikle Katılıyorum	47	10,5
Toplam	447	100,0

Tablo 12'ye göre katılımcıların %21,5'i "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verirken %21'i "katılmıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir. "Kararsızım" cevabını verenler, katılımcıların %19,5'ini oluşturmaktadır. Katılımcıların %27,5'i "katılıyorum" cevabını verirken %10,5'i de "kesinlikle katılıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=33,526$, $p<.05$]. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.02).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, cinsiyet [$\chi^2(4, n= 447)=10.179$, $p<.05$, $V=.151$] ve sınıf [$\chi^2(16, n= 447)=27.876$, $p<.05$, $V=.125$] değişkenlerinin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür. Bu anlamlı farklılığa ilişkin söz konusu iki değişkenin etki büyüklüklerinin küçük olduğu görülmektedir. Bonferroni düzeltmesi sonrası esas alınan p değerine (.005) göre, cinsiyet değişkeni bakımından beklenen değerler ile gözlenen değerler arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Sınıf değişkenine göre ortaya çıkan farklılığa baktığımızda, "katılmıyorum" cevabını veren 2. sınıf öğrencilerinin sayısı ($n=31$) beklenen değerden ($n=18.3$) yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür ($p<.002$). Buna göre 2. sınıf öğrencilerinin, sınav sorularının ölçme ve değerlendirme bakımından uygun ve nitelikli olduğu şeklindeki görüşlerinin beklenenden daha olumlu olduğu söylenebilir. Katılımcıların yaşadıkları yerin, kullandıkları cihazın ve bağlantı türlerinin uzaktan eğitimde sınav sorularının ölçme ve değerlendirme bakımından uygun ve nitelikli olup olmadığı konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

3.3. Teknik Alt Yapı ve Destek Hizmetlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

"Uzaktan eğitim altyapısının (sistemin sorunsuz çalışması, bağlantı problemi yaşamama vb.) yeterli olduğunu düşünüyorum." ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 13. Uzaktan eğitim altyapısının (sistemin sorunsuz çalışması, bağlantı problemi yaşamama vb.) yeterli olduğunu düşünüyorum

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	118	26,4
Katılmıyorum	128	28,6
Kararsızım	79	17,7
Katılıyorum	96	21,5
Kesinlikle Katılıyorum	26	5,8
Toplam	447	100,0

Tablo 13'e göre katılımcıların %26,4'ü "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verirken %28,6'sı "katılmıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir. "Kararsızım" cevabını verenler, katılımcıların %17,7'sini oluşturmaktadır. Katılımcıların %21,5'i "katılıyorum" cevabını verirken %5,8'si da "kesinlikle katılıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=72,474$, $p<.05$]. "Kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" cevabını verenlerin sayısı kısmen fazladır. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.04).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, cihaz [$\chi^2(4, n= 447)=22.018$, $p<<.05$, $V=.222$] ve bağlantı türü [$\chi^2(4, n= 447)=11.221$, $p<.05$, $V=.158$] değişkenlerinin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür. Bu anlamlı farklılığa ilişkin etki büyüklüklerinin küçük olduğu görülmektedir. Uzaktan eğitime telefon üzerinden bağlanan öğrencilerden "katılıyorum" cevabını verenlerin sayısı (n=77) beklenen değerden (n=86.6) düşük olup, aynı gruptan "kesinlikle katılıyorum" cevabını verenlerin sayısı (n=20) da beklenen değerden (n=23.4) yine düşük ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<.005$). Bilgisayar veya tablet üzerinden bağlanan öğrencilerden "katılıyorum" cevabını verenlerin sayısı (n=19) beklenen değerden (n=9.4) yüksek olup, aynı gruptan "Kesinlikle katılıyorum" cevabını verenlerin sayısı (n=6) da beklenen değerden (n=2.6) yine yüksek iken, bu fark istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir ($p<.005$). Buna göre, uzaktan eğitime telefon üzerinden katılım sağlayan öğrencilerin, uzaktan eğitim altyapısının yeterliliği ile ilgili olarak beklenenden daha olumsuz görüşe sahip iken, bilgisayar veya tablet üzerinden katılım sağlayan öğrencilerin beklenenden daha olumlu görüşe sahip oldukları söylenebilir. Bağlantı türü değişkenine göre gözlenen değerler ve beklenen değerlerin ise Bonferroni düzeltmesi sonrası ortaya çıkan p değerine (.005) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulunmuştur. Katılımcıların cinsiyetlerinin, sınıflarının ve yaşadıkları yerin, uzaktan eğitim altyapısının yeterli olup olmadığı konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitim sistemi ile ilgili sorun yaşadığımızda yeterli teknik destek sağlanmaktadır.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 14’te gösterilmektedir.

Tablo 14. Uzaktan eğitim sistemi ile ilgili sorun yaşadığımızda yeterli teknik destek sağlanmaktadır.

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	81	18,1
Katılmıyorum	104	23,3
Kararsızım	107	23,9
Katılıyorum	126	28,2
Kesinlikle Katılıyorum	29	6,5
Toplam	447	100,0

Tablo 14’e göre katılımcıların %18,1’i “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verirken %23,3’ü “katılmıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir. “Kararsızım” cevabını verenler, katılımcıların %23,9’unu oluşturmaktadır. Katılımcıların %28,2’i “katılıyorum” cevabını verirken %6,5’i de “kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}= 62,430, p<.05$]. “Katılıyorum” cevabını verenlerin sayısının kısmen fazla olduğu görülmektedir. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.03).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, cihaz değişkeninin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür [$\chi^2(4, n= 447)=13.115, p<<.05, V=.171$]. Bu anlamlı farklılığa ilişkin etki büyüklüğünün küçük olduğu görülmektedir. Uzaktan eğitime telefon üzerinden bağlanan öğrencilerden bu soruya “katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=105) beklenen değerden (n=113.6) düşük iken, bilgisayar veya tablet üzerinden bağlananlardan “katılıyorum” cevabını verenlerin sayısı (n=21) ise beklenen değerden (n=12.6) yüksek olup, bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<.005). Buna göre uzaktan eğitime telefon ile bağlanan öğrenciler uzaktan eğitim sistemi ile ilgili sorun yaşadıklarında yeterli teknik destek alma konusunda beklenenden daha olumsuz görüşe sahip iken, bilgisayar veya tablet üzerinden bağlananların beklenenden daha olumlu görüşe sahip oldukları söylenebilir. Katılımcıların cinsiyetlerinin, sınıflarının yaşadıkları yerin, ve bağlantı türlerinin uzaktan eğitim sistemi ile ilgili sorun yaşadıklarında yeterli teknik desteği sağlaması konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

“Uzaktan eğitim sisteminin kullanım kolaylığını ve işlevselliğini yeterli buluyorum.” ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılımı Tablo 15’te gösterilmektedir.

Tablo 15. Uzaktan eğitim sisteminin kullanım kolaylığını ve işlevselliğini yeterli buluyorum.

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	65	14,5
Katılmıyorum	95	21,3
Kararsızım	92	20,6
Katılıyorum	149	33,3
Kesinlikle Katılıyorum	46	10,3
Toplam	447	100,0

Tablo 15'e göre katılımcıların %14,5'i "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verirken %21,3'ü "katılmıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir. "Kararsızım" cevabını verenler, katılımcıların %20,6'sını oluşturmaktadır. Katılımcıların %33,3'ü "katılıyorum" cevabını verirken %10,3'ü de "kesinlikle katılıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir.

Tek Örneklem Ki Kare Testi sonucuna göre, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2_{(4)}=67,888$, $p<.05$]. "Katılıyorum" cevabını verenler kısmen daha fazladır. Ancak bu farkın, anlamlılık sınırları dâhilinde olmakla birlikte göz ardı edilebilecek boyutta olduğu görülmektedir (Etki Büyüklüğü=0.04).

İki Değişken İçin Ki Kare Testi sonucuna göre, bağlantı türü değişkenin anlamlı bir farklılığa yol açtığı görülmüştür. [$\chi^2(4, n= 447)=19.849$, $p<.05$, $V=.211$]. Bu anlamlı farklılığa ilişkin etki büyüklüğünün küçük olduğu görülmektedir. Sabit internet kullanıcısı öğrencilerden "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenlerin sayısı ($n=15$) beklenen değerden ($n=25.3$) düşük iken, aynı gruptan "kesinlikle katılıyorum cevabını verenlerin sayısı ($n=27$) beklenen değerden ($n=17.9$) yüksek ve bu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<.005$). Diğer taraftan mobil/taşınabilir internet kullanıcısı öğrencilerden "kesinlikle katılmıyorum" cevabını verenlerin sayısı ($n=50$) beklenen değerden ($n=39.7$) yüksek iken, aynı gruptan "kesinlikle katılıyorum cevabını verenlerin sayısı ($n=19$) beklenen değerden ($n=28.1$) düşük ve bu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<.005$). Buna göre sabit internet kullanıcısı katılımcıların, kullanılan uzaktan eğitim sisteminin kullanım kolaylığını ve işlevselliğini yeterli bulma konusunda beklenenden daha olumlu görüşe sahipken, mobil/taşınabilir internet kullanıcısı katılımcıların bu konuda beklenenden daha olumsuz görüşe sahip oldukları söylenebilir. Katılımcıların cinsiyetlerinin, sınıflarının, yaşadıkları yerin ve kullandıkları cihazın Uzaktan eğitim sisteminin kullanım kolaylığını ve işlevselliğini yeterli bulma konusundaki görüşleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı konusundaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Nitel Bulguları

Araştırmanın nitel boyutu kapsamında, uzaktan eğitimin olumlu yönleri ve olumsuz yönlerine ilişkin öğrenci görüşleri alınmıştır.

Katılımcılara göre uzaktan eğitimin olumlu görünen tarafları; zamandan ve mekândan bağımsız olarak derslere katılabilme ($f=99$), zamandan tasarruf sağlaması ($f=88$), ulaşım probleminin ortadan kalkması ($f=42$), ders kayıtlarının tekrar izlenebilmesi ($f=38$), kalacak yer vb. masrafların ortadan kalkması anlamında ekonomik olması ($f=27$) başlıkları altında toplanmıştır.

Katılımcıların uzaktan eğitimin olumlu yönlerine ilişkin ifadelerinden elde edilen kelime bulutu Şekil 1’de verilmiştir:

Şekil 1. Uzaktan eğitimin olumlu yönlerine ilişkin katılımcı ifadelerinden oluşan kelime bulutu

Katılımcıların önemli bir kısmı (%20,75) uzaktan eğitimin zamandan ve mekândan bağımsız olarak derslere katılabilmeye fırsat sunmasını uzaktan eğitimin olumlu yönleri arasında görmektedir. Konuya dair K45 “Olumlu yönü zaman ve mekân açısından daha rahat bir öğrenme oluyor, bedenen okula gidip gelmekle uğraşmıyoruz.” ifadesini kullanırken K48 “İstediğimiz her alanda derse girme olasılığımız var” şeklindeki ifade ile mekândan bağımsız olarak derslere katılabilmeye fırsat sunmasını, uzaktan eğitimin olumlu yanlarından biri olarak ifade etmiştir. K162 ise ev ortamının daha rahat olmasına vurgu yaparak “Evde ailemde kalma şansım oluyor, ev ortamı okul ortamından daha rahat, bunun için ders dinlemede ve anlamada daha çok verim alıyorum” diyerek bu durumun eğitim açısından daha verimli olduğuna dikkat çekmiştir.

Katılımcıların %18,44’ü uzaktan eğitimin zamandan tasarruf sağlamasını uzaktan eğitimin olumlu yönleri arasında saymaktadır. Bu hususa işaret eden katılımcılardan K36, yolda geçen zaman kaybını önlemesi ve dersler arasındaki boş zamanın değerlendirilmesine fırsat sunmasını şu şekilde ifade etmiştir: “Zannımca birçok olumlu yönü var. Bunlardan en önemli yönü kesinlikle zaman tasarrufu sağlamasıdır. Çünkü uzaktan eğitim yol, öğle arası veya ders arası gibi zaman israfı olan şeyleri önüyor.”. K333 de ulaşım için harcanan zamanın daha faydalı kullanılabilmesine “Gidiş geliş olmadıktan yorgun olmadığımız

büyük bir zaman kalıyor ve bu zaman daha verimli değerlendirilebilir” şeklindeki ifadesi ile işaret etmiştir.

Katılımcıların %8,80’i uzaktan eğitimin *ulaşım problemini ortadan kaldırması* yönünü uzaktan eğitimin olumlu yönlerinden kabul etmektedir. Katılımcılardan K99 uzaktan eğitimde kalabalık otobüslerden uzak kalmalarını uzaktan eğitimin olumlu yönlerinden biri olarak görmektedir: *“Otobüsteki kalabalıklardan uzak durmamız çok iyi oldu.”* K193 ise ulaşım esnasında ortaya çıkan yorgunluktan, uzaktan eğitim sayesinde kurtulduklarına *“1 saat yol gelip yorgun bir şekilde ders dinlemektense dinç olarak derse katılabiliyoruz”* ifadesi ile vurgu yapmıştır.

Bazı katılımcılar (%7,96) ise uzaktan eğitimin *ders kayıtlarının tekrar izlenebilmesi* hususuna vurgu yapmışlardır. K91 katılmadığı dersleri sonradan izleme imkanına *“Dersleri kaçırdığımızda tekrardan dinleme şansını buluyorum.”* şeklindeki ifadesi ile işaret ederken, K149 ise uzaktan eğitimin, katılmadığı dersleri daha sonra izleyebilmesine fırsat sunmasının yanı sıra anlayamadığı dersleri tekrar dinleme imkanını *“Bir derse zamanında giremediğimde ya da derste anlamadığım bir yeri daha sonra ders kayıtlarını izleyerek tamamlıyorum veya tekrar yapmak için dersi çalışıp ders kayıtlarını dinleyince daha kalıcı oluyor.”* ifadesi ile dile getirmiştir.

Katılımcılardan bazıları (%5,66) da uzaktan eğitimi, *kalacak yer vb. masrafların ortadan kalkması anlamında ekonomik olması* yönüyle olumlu bulduklarını belirtmişlerdir. K79 *“Ayrıca maddi açıdan yurtlara, taşıtlara verdiğim paranın çeyreği ile internet satın alabiliyorum, bu da beni ve ailemi maddi olarak hiç rahatsız etmiyor.”* ifadesi ile bu duruma işaret ederken, K199 ise *“Yol ve yemek masrafları olmaması bakımından olumlu buluyorum.”* şeklindeki ifadesi ile uzaktan eğitimin, yol masrafının yanında yemek masrafını da ortadan kaldırdığına vurgu yapmıştır.

Katılımcılara göre uzaktan eğitimin olumsuz görünen tarafları ise; internet bağlantısının kopması, elektrik kesintisi vb. sorunlar ($f=157$), derslerden yüz yüze eğitim kadar verim alınamaması ($f=73$), sınavların yüz yüze eğitime oranla daha zorlayıcı olması ($f=64$), öğrenci-hoca etkileşiminin sınırlı olması ($f=38$), uzaktan eğitimin sosyalleşme bakımından sınırlı olması ($f=29$), öğrenciyi pasif kılması ($f=20$), yeterince motive olamama ($f=18$) başlıkları altında toplanmıştır.

Katılımcıların uzaktan eğitimin olumsuz yönlerine ilişkin ifadelerinden elde edilen kelime bulutu Şekil 2’de verilmiştir:

Şekil 2. Uzaktan eğitimin olumsuz yönlerine ilişkin katılımcı ifadelerinden oluşan kelime bulutu

Araştırmamıza katılanların yaklaşık üçte biri (%32,91) uzaktan eğitimde *internet bağlantısının kopması, elektrik kesintisi vb. sorunları* uzaktan eğitimin olumsuz yönü olarak görmektedir. Söz konusu katılımcılardan K415 uzaktan eğitimin fırsat eşitliğine aykırı olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir: “Uzaktan eğitimin olumsuz yönü herkesi bir tutup aynı sorumluluğu vermek. Örnek verecek olursak köyde eğitim gören ile merkezde eğitim gören öğrenciyi bir tutmak. Şahsen ben Şanlıurfa Akçakale Büyüktaş köyünde Suriye sınırının sıfır noktasında kalıyorum. Bizim burda elektrik altyapısı sorunlu, internet altyapısı deseniz hiç yok. 3-4 gün süren elektrik kesintisi oluyor. Bu durum benim zararına oluyor, derslere katılamıyorum, katıldığım zamanlarda da şebekenin kötü olmasından dolayı ses gelmiyor veya gitmiyor. Bu benim derse katılımımı olumsuz yönde etkiliyor. Bazı derslerimizde de devamsızlık günü gününe oluyor benim imkânlarım kısıtlı. Girmedğim dersler oluyor devamsızlıktan kalma durumum da var. Bu yönden ben uzaktan eğitimin bu yönünü olumsuz buluyorum. Herkesin şartları ve koşulları bir değil herkes aynı şekilde sorumlu tutulmamalı.”. K86 da bu durumun yaygın bir sorun olduğuna “İnterneti vs. altyapısı olmayan milyonlarca insan, öğrenci var. Durumu olan öğrenciler her şekilde kendini kurtarabiliyorlar; ama durumu olmayıp köyde yaşayanlar vesaire hepsi orada kalıyor.” ifadesi ile işaret etmiştir.

Bazı katılımcılar (%15,30) ise *derslerden yüz yüze eğitim kadar verim alınamamasını* uzaktan eğitimin olumsuz yanlarından biri olarak kabul etmektedirler. Bu bağlamda K309 köyde yaşaması ve köy işlerinin yanısıra, geniş ailede yaşıyor olmasının beraberinde getirmiş olduğu bazı sorunları şöyle ifade etmiştir: “Uzaktan eğitimde ev ortamı nedeniyle öğrencilerin sistemik bir eğitim almadığını düşünüyorum. Kendimden örnek verecek olursam, ben köyde yaşıyorum, haliyle evde olunca tarladaki işlere ve hayvanların bakımında bulunmak zorundayım. Mesela ders başlıyor, ben isteyim, katılım sağlıyorum; ama iki iş arasında hangisine yetiştirileceğimi bilmiyorum. Buna ek olarak geniş bir ailede

yaşamamı eklersek yeri geliyor sınavlara gürültü içinde giriyorum. Tamamıyla odaklanamıyorum. Eğer eğitim yüz yüze olsaydı ben bunlara rağmen gösterdiğim başarının daha üstünde başarılı olacağımı düşünüyorum.”. K55 ise pek çok öğrencinin kendisine ait bir odası olmadığına şu ifadelerle dikkat çekerek, bu durumu derslerin verimli geçmemesinin gerekçesi olarak sunmuştur: “Yüz yüze eğitimde sınıfa girdiğim andan itibaren kapıyı kapatıp dış dünyadan uzak bir şekilde derse odaklanabiliyorum; ama ne yazık ki uzaktan eğitimde böyle bir imkân söz konusu değil. Özellikle kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin çoğunun kendine ait bir oda ve çalışma masası bile mevcut değil.”

Araştırmamıza katılan bazı öğrenciler (%7,96) uzaktan eğitimde öğrenci-hoca etkileşiminin sınırlı olmasını uzaktan eğitimin olumsuz taraflarından saymaktadırlar. Söz konusu sınırlılığı K36 şu şekilde dile getirmiştir: *“Bence uzaktan eğitimin en kötü yönü kesinlikle öğretmen-öğrenci ilişkisini engellemesi. Çünkü bir öğretmenin öğrencisinin gözlerinin içine bakarak ders anlatması, öğrencinin bütünüyle dersi kafasına kazımasını sağlar. Ayrıca online eğitimin sosyalleşmeye çok büyük zararı var; çünkü okul arkadaşlarıyla yan yana, öğretmenler ile göz göze aynı havayı soluyarak kendini güvende hissettiğin bir yer iken online eğitimde siyah bir ekran karşısında radyodan ya da youtubeden bir kayıt dinler gibi öğretmeni dinlemek arkadaşlarıyla ders hakkında konuşamamak çok zor.”. K50 ise “Hocalarımla göz teması kuramadığımdan, derslerden verim alma oranım azalıyor.” diyerek uzaktan eğitimde hoca ve öğrenci arasında göz teması kurulamamasının dersin verimini azalttığını ifade etmiştir.*

Bazı katılımcılar (%6,07) da uzaktan eğitimin sosyalleşme bakımından sınırlı oluşunu uzaktan eğitimin dezavantajlı yönlerinden biri olarak görmektedir. Buna yönelik K69 uzaktan eğitimin öğrencinin sosyal yönünü zayıflattığını *“İnsan sosyal bir varlık uzaktan eğitim öğrencinin bu yönünü köreltti ve iletişim yoksunu bireyler yetiştirdi.”* ifadesi dile getirirken, K270 aynı duruma *“Hoca ve arkadaşlarımla sağlam bir iletişim kuramıyorum, asosyal bir kişilik oluştu.”* cümlesi ile dikkat çekmiştir.

Katılımcıların bir kısmı (%4,19) uzaktan eğitimin öğrenciyi pasif kıldığını düşünmektedir. Konuya ilişkin K73 uzaktan eğitimde öğrencinin pasif kalmasının hocadan yeterince istifade edilememesine yol açtığını şöyle dile getirmiştir: *“Öğrenci pasif kalıyor ve derste hocadan daha fazla bilgi elde edebilecekken edemiyor.”*

Bir kısım katılımcılar (%3,77) ise derslere yeterince motive olamamayı uzaktan eğitimin olumsuz yönü olarak değerlendirmektedirler. K316 bulunduğu ortamın elverişsiz olması nedeniyle derse odaklanamadığını şöyle belirtmiştir: *“Bulduğumuz ortamın derse katılıma elverişsiz olması nedeniyle derse yeteri kadar odaklanamıyoruz.”. Sınıf ortamının derse motive olmada önemli olduğunu K334 ise şu cümle ile dile getirmiştir: “Sınıf ortamı olmadığı için derse motive olmakta güçlük yaşıyoruz.”*

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda, uzaktan eğitimin etkililiği ve verimliliği konusunda erkek öğrenciler, 4. sınıf öğrencileri ve sabit internet kullanıcısı öğrenciler beklenenden daha olumlu görüşe sahip iken, kız öğrencilerin ve Hazırlık sınıfı öğrencilerinin bazı hususlarda beklenenden daha olumsuz görüşe sahip oldukları tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin bazı konularda daha olumsuz görüşe sahip olmalarının nedeniyle ilgili olarak nitel bulgulara baktığımızda kız öğrencilerin ev işlerine yardım etmek durumunda kalmalarının onları olumsuz etkilediği görülmektedir. K445 bu durumu *“evde olduğum için daha çok ev işleri ve evdeki sorumluluklarımla da ilgilenmeliyim ve ikisini birden idare edemiyorum bu yüzden benim için üniversitelerin yüz yüze eğitime geçmesi şart”* şeklindeki sözleriyle ifade etmektedir. Hazırlık sınıfında okuyan bir kız öğrenci olan K281 ise bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: *“Ve okulda olmadığımız için önceliğimiz öğrenci olmak olamıyor maalesef, öğrencilik sıfatından önce başka sıfatlarımız oluyor. Evde öğrenci olmak her açıdan çok zor.”*. Ayrıca Hazırlık sınıfı öğrencilerinden bazıları dersleri anlamakta zorlandıklarını ifade etmektedirler. Bu durum dil öğrenmenin uzaktan eğitim yoluyla daha güç olduğuyla ilişkilendirilebilir. Bu durumu K38 *“Dersleri tam anlayamıyoruz yüz yüze olduğu gibi”* ifadesiyle dile getirirken, K92 *“Dersi anlamakta zorluk çekiyorum online olduğu için”* şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca Hazırlık sınıfı öğrencilerinin lisans eğitimlerinin ilk yılına, uzaktan eğitimle başlamış olmaları ve hocalarla iletişim kurmakta zorlanmaları, olumsuz görüşlerinin kaynağı olarak görülebilir. Buna işaret eden Hazırlık sınıfı öğrencilerinden K243 *“Öğrenci ve hoca ilişkisi tam kurulamıyor”* ifadesini kullanırken, K249 ise *“Ben Mesela 1 yıl boyunca eğitim gördüm hiç bi hocayı doğru dürüst tanımıyorum”* ifadeleriyle dile getirmektedir.

Öte yandan köyde yaşayanlar internet ve teknik altyapı konusundaki kısıtlı imkânlar nedeniyle dersleri takip etmekte güçlük yaşamakta, büyükşehirde yaşayanlar ise daha az güçlük yaşamaktadırlar. Nitel bulgularda da bu durum göze çarpmaktadır. Yerleşim yeri değişkeni ile uzaktan eğitimin olumsuz yönlerine ilişkin kodlama matrisine baktığımızda, köyde yaşayanların (n=95) %47.3'ü (40 kişi) internet bağlantısı vb. altyapı sorunlarına değinirken, büyükşehirde yaşayanların (n=175) ise yalnızca %26.3'ü (46 kişi) bu hususa değinmiştir. Aynı zamanda bilgisayar veya tablet üzerinden derse katılanlar daha az güçlük yaşarken telefon üzerinden katılanlar daha fazla güçlük yaşamaktadırlar. Ayrıca bilgisayar veya tablet üzerinden derse katılanlar uzaktan eğitim altyapısını daha yeterli bulurken, telefon üzerinden derse katılanlar daha yetersiz bulmakta, öte yandan uzaktan eğitim altyapısının kullanım kolaylığı ve işlevselliği konusunda sabit internet kullanıcıları daha olumlu, mobil/ taşınabilir internet kullanıcıları daha olumsuz görüşe sahiptirler.

Covid-19 pandemisi sürecinde yüksek din öğretimi gören ilahiyat fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışlarını ve karşılaştıkları problemleri ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma sonucunda katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde uzaktan eğitimin, zamandan ve mekândan bağımsız olarak derslere katılıma imkân sunması

oldukça fazla katılımcı tarafından uzaktan eğitimin olumlu görünen bir özelliği olarak dile getirilmiştir. Özgöl ve arkadaşlarının (2017, s. 303) yapmış oldukları araştırma ve Koç (2020, s. 870) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Benzer bir bulgu, Genç ve arkadaşları (2021, s. 90) tarafından yapılan çalışmada, uzaktan eğitimin derslere erişimi kolaylaştırdığı şeklinde ortaya konmuştur.

Araştırmamızda, uzaktan eğitimin zaman tasarrufu sağlaması ve ulaşım problemini ortadan kaldırması katılımcılar tarafından uzaktan eğitimin olumlu bulunan yönleri arasında ifade edilmiştir. Koç'un (2020, s. 870) çalışmasının yanısıra, Genç ve Gümrükçüoğlu'nun (2020, s. 419) çalışması ile Özgöl ve arkadaşlarının (2017, s. 303) çalışmasında uzaktan eğitimin, zaman tasarruf sağlaması bakımından aynı bulgulara ulaşılmış olup; Afşar ve Büyükdoğan'ın (2020, s. 166) gerçekleştirdikleri çalışmada ise uzaktan eğitimin hem zamandan tasarruf sağlama hem de ulaşım problemini ortadan kaldırması şeklindeki bulgusu araştırmamızın bulgusunu destekler niteliktedir.

Uzaktan eğitimin, ders kayıtlarının tekrardan izlenmesine fırsat vermesi ve kalacak yer vb. masrafları ortadan kaldırması bakımından ekonomik olması katılımcılar tarafından uzaktan eğitimin olumlu görülen taraflarındandır. Genç ve arkadaşlarının (2021, s. 90) çalışması ile Özgöl ve arkadaşlarının (2017, s. 303) araştırmasında da araştırmamızda yukarıda elde etmiş olduğumuz bulgulara benzer bulgular elde edilmiştir.

Araştırmamız sonucunda, uzaktan eğitimin olumsuz bulunan yönlerine gelince, derslere yeterince motive olamama, ev ortamlarının müsait olmaması vb. sebeplerden dolayı derslerden yüz yüze eğitime oranla yeterince verim alınmadığı katılımcılar tarafından ifade edilen hususlardandır. Kaymakcan ve arkadaşlarının (2013, s. 100) yapmış olduğu araştırma ile Keskin ve Kaya'nın (2020, s. 66) 652 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmada benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Genç ve Gümrükçüoğlu'nun (2020, s. 419) çalışmasındaki, öğrencilerin etraflarında dikkat dağıtıcı unsurların fazla olması nedeniyle derse adapte olmakta zorlandıkları şeklindeki bulgu da araştırmamız bulgularıyla paralellik arz etmektedir.

Bununla birlikte, uzaktan eğitim esnasında internet bağlantı problemi, elektrik kesintisi vb. teknik aksaklıkların yaşanması katılımcılar tarafından uzaktan eğitimin olumsuz yanlarından sayılmaktadır. Altaş'ın (2016, s. 31) yapmış olduğu araştırmanın yanı sıra Afşar ve Büyükdoğan'ın (2020, s. 166) çalışması ile Keskin ve Kaya'nın (2020, s. 61) çalışmasında da teknik alt yapı sorunlarının uzaktan eğitimi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Serçemeli ve Kurnaz'ın (2020, s. 51) yapmış olduğu çalışmada ise çalışmamız bulgularından farklı olarak katılımcıların uzaktan eğitimde sistemin kullanımında çok fazla (bağlantı, altyapı yetersizliği vb.) teknik problemin yaşanmadığı sonucu elde edilmiştir. Söz konusu çalışmada demografik özelliklere bakıldığında katılımcıların yaklaşık %42'sinin uzaktan eğitime kendi bilgisayarını ile bağlandığı görülmektedir. Araştırmamız

katılımcılarının ise sadece %9.8'i uzaktan eğitime bilgisayar veya tablet üzerinden katılma imkânı mevcuttur. Bu durumun söz konusu farklılığın nedenlerinden olduğu söylenebilir.

Ayrıca uzaktan eğitimin öğrenci-hoca, öğrenci-öğrenci iletişimi bakımından sınırlı olması ve öğrenciyi pasif kılmasının yanı sıra uzaktan eğitimin sosyalleşmeye yeterince imkân vermemesi katılımcılar tarafından uzaktan eğitimin olumsuz görünen yönleri arasında sayılmaktadır. Afşar ve Büyükdoğan (2020, s. 166) da yapmış oldukları araştırmada benzer sonuca ulaşmışlardır.

Elde edilen bulgular çerçevesinde ortaya çıkan sonuçlar dikkate alındığında, aşağıdaki önerilerin sıralanması mümkündür:

1. Özellikle kırsal kesimde yaşayıp internet bağlantı problemi ve elektrik kesintisi gibi nedenlerden dolayı canlı derslere katılımda sorun ve bu sebeple devamsızlık problemi yaşayan öğrencilerin mağduriyetini ortadan kaldırmak üzere ders kayıtlarının izlenmesi koşuluyla öğrencinin devam şartını yerine getirmiş olduğu kabul edilebilir.
2. Ders esnasında öğrenci-hoca ve öğrenci-öğrenci etkileşimini sağlamak üzere bir yandan öğrencilere sorular yöneltilirken diğer yandan da öğrencilerin soru sorumlularına ve kendilerini ifade etmelerine imkân sunulabilir.
3. YÖK ve üniversiteler ilgili paydaşlarla görüşüp uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin internet erişim sorunlarını çözmek üzere altyapı güçlendirme çalışması yapılabilir.
4. Gelecekte uzaktan eğitimin, eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olacağı öngörüsüyle birlikte, zaman tasarrufu sağlama, ulaşım problemini ortadan kaldırma vb. avantajları göz önüne alındığında pandemi şartları ortadan kalktıktan sonra da teorik derslerin bir kısmı yüz yüze eğitimin yanı sıra uzaktan eğitim yoluyla verilebilir.

Kaynakça

- Afşar, B., & Büyükdoğan, B. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde İİBF ve SBBF öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki değerlendirmeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 161-182.
- Altaş, N. (2016). Türkiye’de dinî yükseköğretim alanında uzaktan eğitimle ilgili algı sorunları ve ilitam uygulamaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(31), 7-41.
- Altun, V. K. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin uzaktan eğitim ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 16(5), 2127-2145.
- Balcı, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler* (8. Basım). Pegem Akademi Yayınları.

- Basın Açıklaması-Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. M. Yekta Saraç.* (2020, Mart 18). Yükseköğretim Kurulu. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-uygulanacak-uzaktan-egitime-iliskin-aciklama.aspx>
- Beasley, T. M., & Schumacker, R. E. (1995). Multiple regression approach to analyzing contingency tables: Post hoc and planned comparison procedures. *The Journal of Experimental Education*, 64(1), 79-93. <https://doi.org/10.1080/00220973.1995.9943797>
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124.
- Büyükoztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (16. Basım). Pegem Akademi.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Coronavirus disease (COVID-19)*. (2020, Ekim 12). World Health Organization. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19>
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed). Pearson.
- Çoban, S. (2013). Uzaktan ve teknoloji destekli eğitimin gelişimi. İçinde XVI. *Türkiye’de İnternet Konferansı Bildiri Kitabı*.
- Field, A. P. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3rd ed). SAGE Publications.
- Genç, M. F., Ay, M. F., & Gümrükçüoğlu, S. (2021). Koronavirüs (Covid-19) sürecinde ilahiyat alanında lisansüstü eğitim gören öğrencilerin eğitime bakışları. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, XXI(1), 71-97.
- Genç, M. F., & Gümrükçüoğlu, S. (2020). Koronavirüs (Covid-19) sürecinde ilâhiyat fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışları. *Turkish Studies*, 15(4), 403-422.
- Gökçe, A. T. (2008). Küreselleşme sürecinde uzaktan eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 1-12.
- Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2017). *Statistics for the behavioral sciences* (10th edition). Cengage Learning.
- ILO, International Labour Organization (2020). *COVID-19 and the education sector*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/briefingnote/wcms_742726.pdf
- İşman, A. (2011). *Uzaktan eğitim* (4. bs). Pegem Akademi.

- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim* (1. bs). Pegem A Yayınları.
- Kaymakcan, R., Meydan, H., Telli, A., & Cevherli, K. (2013). Paydaşlarına göre ilahiyat lisans tamamlama (İLİTAM) programının değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 71-110.
- Keskin, M., & Kaya, D. Ö. (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Koç, A. (2020). Covid-19 salgını sürecinde İlahiyat fakültesi öğretmenlik uygulaması dersinin uzaktan eğitim yoluyla yapılması örnek bir uygulama modeli. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 851-875. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.770561>
- Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Notu: 1.* (2020, Mart 13). Yükseköğretim Kurulu. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/coronavirus_bilgilendirme_1.aspx
- Özgöl, M., Sarıkaya, İ., & Öztürk, M. (2017). Örgün Eğitimde uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin öğrenci ve öğretim elemanı değerlendirmeleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 294-304.
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows* (3th edition). Open University Press.
- Serçemeli, M., & Kurnaz, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53.
- Türkkan, Y. (2008). *Türk modernleşmesinde Yeni Adam Dergisi (1934-1938)* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Basım). Seçkin Yayıncılık.